

BERGAMA MÜZESİNDE BİR ÇEPNİ GELİNİ GİYİMİ

NECİP ALTINIŞIK

Bergama yöresine yüz yıl önce yerleşmiş olan Çepni ve Türkmenler ayrı ayrı aşiretler halinde köyler kurmuşlardır. Bu aşiretler islam dininden olup Hz. Ali'ye candan bağlı oldukları için Alevi tarikatı içine girmişlerdir.

Bergama'da 4 Çepni köyü tesbit edilmiş, bu köyler Yalnızev, Tepeköy, Pınarköy, ve Narlıca köyüdür. Bu köylerin uğraşları ve geçim kaynakları ziraat ve hayvancılığa dayanmaktadır (1).

Müzemizde bulunan Alevi giyimlerine ait Çepni ve Türkmen gelini giysileri, takıları manken üzerine giydirilmiş, kuşatılmış ve takılmıştır. Çepni ve Türkmenlerin aşiret farklılığı nedeniyle giysi ve takılarında, malzemenin renkleri, sayıları ve anlamları bakımından ayrıcalık vardır. Bundan dolayı Çepni ve Türkmen gelini giyimini ayrı ayrı incelemek gerekir.

Alevilerin yaşantılarını Etnoğrafik yönden incelemek ve bugün halk sanatının geçmiş dönemlerdeki izlerini müzede sergilemek bir hayli zor olsa gerek. İşte Osman Bayatlı çeşitli sırlarla dolu olan Çepni köylerine gitmiş, onlarla konuşmuş, müzeyle ilişki kurmalarını sağlamış ve Etnoğrafik eser temin etmiştir. Bu kadarıyla da yetinmeyip Çepni Türkmen, Yörük kadınlarına eski giysileri

giydirip fotoğraflarını çekmiş ve giysilerle birlikte bu fotoğrafları müzede sergilemiştir. Müzemizin kurucusu olan Osman Bayatlı'yı daima şükranla anarız.

Çepni gelinin giysi ve takıları baştan tümüyle, Alevi toplumu içerisinde bir yeri, değeri ve anlamı vardır. (Resim 1.) Bu giysi ve takıları Etnoğrafik açıdan açıklamaya çalışalım.

BAŞ SÜSÜ

ALIN ÇEKİSİ : Çepni gelininin alnında 7 renkten oluşan bir taç vardır. (Resim 2.) Bu, Fatıma Ana kuşağı, alaimi sema (Gökkuşağı)dır. Tabiat renklerini bu 7 renkli alın çekisi temsil eder. Çekiler ipekli ince krepten yapılmıştır. 7 ayrı renkteki çekiler manken üzerinde kırmızı, çagla yeşili, lacivert, pembe, turuncu, koyu yeşil ve hardal renklerde görülmektedir. Çekiler şeritler halinde alın kısmına sıralanmış ve uçları başın arkasına bağlanmıştır. Çekilerden bazılarının uçları tığ oya ile süslüdür.

Çepni kadınlarının alınlarındaki çekilerin renkleri onların sosyal yapısını da gösterir. Yukarıda belirttiğimiz Çepni gelininin başındaki renklerin mankenin üzerindeki çekilerin rengidir. Bu renklerin anlamları şöyledir :

Yeşil Çeki : Tarikatı simgeler. Kırmızı Çeki : Evliliği ifade eder. Yaşlı kadınlar mor çeki de bağlarlar.

Kırmızı-yeşil çeki bir arada olursa:

1. Osman Bayatlı : Bergama'da Alevi geleni ve inaçları.

O kadının evli ve sülaleden olduğu- nu gösterir.

Siyah çeki : Matem işaretidir. Beyaz çeki : Kızlara mahsustur.

Beyaz-yeşil çeki : Aynı sülaleden o- lan kızlar takar.

Açık sarı renkler : Hz. Hasan sev- gisini ifade eder.

Pempe renk : Hz. Hüseyin sevgisini ifade eder.

Koyu sarı renk : Fatıma Anayı ve Sarı kızı ifade eder.

PULLU ÇİÇEKLER : Çeki üzerine takılan üç tane çiçek vardır. Çiçekler mavi boncuk ve karanfil uçları; a pulla- rın takılmasıyla meydana gelmiştir. A- lında üç çiçeğin takılması Alevilerce üç- leme alameti (Allah, Muhammet, Ali) olarak bilinir (Res. 2.)

Çiçekler arasında tavus kuşu tüyü ve yeşil baş ördeklerinin kuyrukların- dan alınmış kıvrıkcık tüyler takılmakta- dır.

Ayrıca iki çiçekde zülüfler üzerine takılmış, yanaklara doğru sarkıtılmış- tır. Bu iki çiçek parlak gümüş rengin- deki tellerin ucuna birer tane pul takıl- masından yapılmıştır. (Res. 2.) Bu çi- çek Hasan ve Hüseyini temsil eder.

MANGIRLAR : Çekilerden sonra gelinin alnında 28, yada 32 adet küçük altın baş süsü olarak bulunur. (Res. 2.) Gerçi, Çepni gelininin alnındaki paralar altın değil, bakır paradır. Altın sırası- nın yanlarına ve ortasına birer büyük altın takılmıştır. Yandaki iki büyük al- tın küpe ye.rine takılıp Hasan ve Hüse- yini temsil eder. Ortadaki büyük altın ise vahdet (Birlik) alametidir. İki kaş arası mihraptır. Dost düşman iki kaş arasından belli olur. Kaşlar çatılır ve- ya açılır gibi iki kaş arasında ilgili inan- malar vardır.

Alına takılan altınların sayısının 28

oluşunun nedeni Kur'an dilinde 28 harf olduğundan, 32 oluşunun nedeni ise 32 diş ve 32 farz anlamlarını taşıdığından- dır. Başa takılan mangırlar gümüştan olursa beyaz kız, altından olursa sarı kadın anlamına gelir.

SAKANDIRAK : 2-3 cm. eninde in- ce renkli bez üzerine boydan boya pul dizilmiş, kenarları ise kırmızı boncuk- ların uçlarına yine pul sıralanmıştır. Çene altından baş kısma bağlanır. (Res. 2.) Süs takısı olarak boyun altına takı- lır.

BAŞ ÖRTÜLER

AL DUVAK : Gelinin başında al du- vak bulunur. Kırmızı keten üzerine (ü- çer gurup halinde) pullar dikilmiş, du- vağın bir kenarında köşeden çıkan üç- tane (pullarla süslü zemine doğru uza- nan) tavuk ayağı motifine benzer bir süsleme vardır (Res. 3.)

Duvak kız evinden oğlan evine gi- den gelinin başını ve yüzünü örter. Du- vak üç gün gelinin başında kalır. Al du- vak geleneklerimize göre kızlar için ge- linlik simgesi olmuştur. Al muradına ermek anlamında gelmektedir.

ÜSTLÜK (Abani) : Al duvağın altı- na örtülür. Parlak sarı renkli bir görü- nüştü vardır. Üstlük sarı ipek, beyaz ve sarı pamuk iplikten dokunmuş olup ya- kından bakıldığında ipek kısımlar par- lar görülür.

Çepniler bu örtünün koruyuculuğu- na inandıkları için kadınlar çoğu zaman başlarına örterler. Örtü geometrik ola- rak kendinden desenlidir. (Res. 4.) Ör- tünün ortasında sarı ipek iplikten işli dairevi (yuvarlak) motifler vardır.

Türkiye'nin bazı bölgelerinde bu değişik isimler verilmektedir. Namaz bezi yada hacı yaşmağı gibi.

GELİNİN SAÇLARI : Çepni ve Türkmen gelinlerinin saçları eskiden bir omuzdan bir omuza kırk belik ola- rak örülürmüş. Sonra bunun sayısı 12

ye inmiştir. Belik başına altın, inci ve gök yandan üçgen şeklinde çitäre kumaşın- dan boncuk gibi koruyuculuğuna inan- dıkları parçalar ilave edilmiş, bunların u- cunada süs takıları takılmaktadır. Bu- gün küçük birer parça peyk eklen- miş, peykler müzemizde bulunan . Çepni gelini al, ak ve gök renklidir. **Bu** renkler kızlık ve mankeninde örülmüş saç yoktur. kadınlık simgesini ta-

BOYUNA TAKILAN SÜS TAKILA- RI

BONCUKLAR : Resim 2-5 de görül- düğü gibi, bir tomar 4 sıra mavı bon- cuk, 9 sıra yeşil, 5 sıra beyaz boncuk diziler halinde süs takısı olarak boyuna takılmıştır.

MECİDİYE : Yine boyuna süs ta- kısı olarak ipek kordona bir mecrediye (1277 tarihli) takılmıştır. (Res. 5). Esas- sında gelinlere mecrediye değil, altın ta- kılır.

KOLYELER : Gelinin boynuda iki tane kolye vardır. Birisi Çepnilerin yap- mış oldukları kolyedir. (Res. 5-6). Bu kolye pembe renkli yılan kemikleri ara- sına çitlenbik ağacının özünden yapıl- mış üçgen şeklinde ağaç parçaları bir i- pe dizilmiştir. Üçgen ağaç parçaları muska şeklindedir. Ve nazarlık yerine boyuna takılmaktadır. Çepnilere göre üçgen şeklindeki kolyeler uğur getiren bir tılsım olarak da kabul edilir. Çitlen- bik ağacı kutsal bir ağaç olarak bilindi- ği için odunu yakılmaz. Üçgen parça- ların üzerine yakılmak suretiyle geomet- rik şekiller yapılmıştır.

İkinci bir kolyede gümüşten yapıl- mıştır. Üç sıra zincire yaprak şeklinde pullar takılmış, zincirde uğur tılsımı sayılan muska şeklindeki üçgen levha- ya takılmıştır. Levhanın ortasında kır- mızı bir taş ve inci dizileri şeklinde ka- bartmalar zemini süsler (Resim. 5-7). Üçgen levhanın alt kısmından pullar sarkmaktadır.

DİĞER GİYSİLER

GÖYNEK : Çepni gelini, iç kısmı- na bezden yapılmış boy gömleği (Göy- nek) giyer. Önü göbeğe kadar kapalı, alt kısmı yırtmaçlıdır. Etek uçlarına iki

şır.

ÜÇ ETEK : Göyneğin üstüne üç e-

tek entarisi giyilir. Üç etek eflatun renkli beyaz çizgili çitäre kumaşından yapılmıştır. Üç eteğin astarı sarı bez do- kuma ile kaplıdır. Sarı astar görünsün diye önü örten yan kanatlar arkaya bağ- lanır (Resim. 3). Bazı durumlarda önü örten etekler arkaya bağlanmaz.

Üç etek entari sadece gelinler tara- fından giyilmeyip hemen hemen bütün kadınlar da giyerler. Bergama yöresin- de eskiden giyilmekte olan üç etek enta- rilerin çok pahalı olduğu söylenir. Üç etek entarilere kasnak işlemeli ulama, çiçekli hare, sırmalı hare, taka, çiçekli telli hare gibi isimler verilmektedir.

GÖĞÜSLÜK : Kendinden sırma işli, pembe renkli ustufa kumaşından ya- pılmış, kumaş üzerinde sırma ile işli yıldız ve başak motifleri vardır. Uç kı- sımlardaki bağlarla boyuna ve bele bağ- lanmış mahrem olan göğüs kısmı kapa- tılmış olur. (Resim. 8). Göğüslüğün alt kısmına (Beli kapatmak için) al bezden ilave yapılmıştır. Göğüslükler yeşil renk li kumaşta dikilmektedir.

CEPKEN : Şalvarla beraber beyaz çizgili mor renkli çitäre kumaşından ya- pılmıştır. Cepken üç eteğin üzerine giyi- lir. Cepkenin üzerine de libade giyilir. Cepkenin ön kısmı açıktır ve kolludur. Etek uçları bele kadar uzanır. İç astarı üç eteğin astarının aynıdır.

ŞALVAR : Paçalı don ismi de veri- lir. Çitäre kumaşından dikilmiş, beyaz çizgili ve mor renklidir. Ayağa giyilen donlar daha çok çitäre kumaşından di- kilmektedir. Şalvarın uçurluktan bir karış aşağısına kadar olan kısmına be- yaz bez eklenmiştir. Bu süs olduğu gibi kızlık ve kadınlık simgesi olarak anlam

taşır. Don uçları, işlemeli örme uçkurla (Efe donları gibi) kasıktan bağlanır. Büzme parçaları ise çizme üstüne düşürülür. (Res. 1).

LİBADE : Cepken üzerine giyilir. Mor kadife üzerine sırma sim ile süs yapılmıştır. Ön yüzün iki tarafında ve arka beyaz sırma sim ile yaprak ve çiçek motifi işlidir. (Res. 8-9). Ayrıca kollar üzerine aynı motifler işlenmiştir.

Libade ceket şeklinde olduğundan önü açıktır. Kol uçları ve diğer kenarları şerit halinde sırma ipe işlidir. Ön tarafı kapatmak için sırma ipten ilikler yapılmıştır. (Res. 9).

Libadeye Bergama yöresinde Fer mane, Kesik yelek ve Cepken isimleri de verilmektedir.

KEMER : Kemerin kayışı 6 cm. enindedir. Mavi çuha kumaş ince meşinle birlikte dikilmiş, üzeri kabaralarla süslüdür. Kemerin uçları kemer tokasına bağlıdır.

Kemer tokası iki büyük parçayı birleştiren bir küçük toka olmak üzere üç parçadır. Büyük tokaların ön yüzünde inci dizilerinden (kabartma halinde) meydana gelen daire içinde bir üçgen, onunda içinde yine inci dizilerinden bir dairenin ortasındaki kabartma üzerinde kırmızı taş vardır. Ortadaki küçük toka üzerinde de yeşil taş vardır. (Res. 10).

Gümüş tokalı kemeri oğlan evi kız evine gönderir. Ve gelin gideceği gün gelinin beline takılır. Bu kemer bağlama karı koca bağlılığını ifade eder.

ÖRME KUŞAK : Alın çekisinde olduğu gibi 7 ayrı renkli yün iplikten örülmüş olan bel kuşağı çepni gelinin belinde bulunur. Kuşaktaki renkler bir-birine paralel uzanır.

Uç kısımlara, kuşağın kendi ipinden yapılmış 11 adet püskül takılmıştır. Bu kuşak gelin gideceği gün kızlarına, babaları tarafından üç defa dola-

nıp kuşatılır. Kuşağın tılsımlı varlığına inanılmaktadır.

ÇILKAKLI DOKUMA KUŞAK : Bel bağı veya kemerbest denilen kuşak, gelin olduğunun üçüncü günü sabahı ana tarafından gelinin beline bağlanır. Kuşak sarı, yeşil, kırmızı, açık mavi yün ipliğinden dokunmuştur. Kenarları tersere ağzı, orta kısmı ise kırmızı zemin üzerine açık mavi renkte "x" ve "S" motifleri işlenmiştir. (Res. 10).

Kuşak bele bağlandıktan sonra çalkaklı uçlar yanlardan aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Dokuma kuşak üzerine çuhadan kumaş dikilmiş, onun üzerinde çalkaklar ve düğmeler yerleştirilmiştir. Uç kısmın üzerinde ikişer adet mavi boncuklu 6 adet püskül, ayrıca ikişer mavi boncuklu 14 adet püskül sarkar. Bu püsküllerin ve çalkakların anlamları şöyledir: İki uçta çalkaklar arasında sedften yapılmış büyük düğmeler Hasan ve Hüseyin'i temsil eder; ve göz olarak anlam verilir. Gözlerin etrafındaki 6 çalkak petek-sır anlamına gelir. (Res. 11.) Kuşağın ucunda bulunan 14 küçük çalkak 14 masumu pak, 12 küçük çalkak ise 12 imamı temsil eder. 72 boncuk ve düğme ise Kerbala şehitlerini ifade eder. 14 püskül masumu pak sayısı kaddır.

Masumu pak : Başta bulunan kaş, bıyık, sakal, saç gibi 7 kara hat ve kulak, burun, göz, ağız gibi 7 beyaz hat olmak üzere 14 kısma ayrılmış ve bu kısımlara da masumu pak denilmiştir.

Çalkaklar deniz hayvanlarının kabuklarıdır. Sayısal anlam verilip süs takısı olarak kullanılır.

Ayrıca kuşakta yan yana dizilmiş 12 adet Osmanlı gümüş sikke 12 imamı ifade eder. (Res. 11).

ÖNLÜK : Üç etek entarinin yanlarından iki ucunun arkaya bağlanması sonucu açık kalan ön kısım kapatmak için önlük kullanılır. Önlük bağı ile arkadan bele bağlanır.

Önlük çok renkli yün iplikten do- **kuma** den telli pembe taka kumaşından bir tezgahında dokunmuş olup ze- minde parça geçirilmiş, kumaş çizmenin üze- bordo renk hakimdir. Zeminin ortasından rine düşürülmüş, kumaşın kenarlarına sarı aşağıya doğru pembe, sarı ve **yeşil** telli iplikten süsler yapılmıştır. **Ku-** maşın çizgiler şeritler halinde uzanır. Yanlarda üzerinde telle işli dal ve yaprak motifleri ise şeritler arasında geomet- rik motifler vardır.

(çeşitli renkli) yer alır. Yan kenarları tamamen püsküllüdür. (Res. 1).

SARI ÇİZME : Ayağa giyilen çiz- me, oluşunun bir anlamı vardır. San renk Hz. kösele taban üzerine sarı renkli me- şinin Ali'nin sevgilisi olarak bilinen Sarı kızı dikilmesiyle yapılmış olup burun yukarıya ifade etmektedir. Bu nedenle Sarı doğru kıvrık, koncu yerden 16 cm. kızın koruyuculuğuna inanılır. Bergama yöresinde yaşayan Alevi köy- lerde Sarı kızla ilgili bir çok öykülerin anlatıldığı söylenir.

Ayaktaki sarı çizme gibi başa örtü- len sarı üstlük ve üç etek astarının sarı renkli oluşunun bir anlamı vardır. San renk Hz. Ali'nin sevgilisi olarak bilinen Sarı kızı ifade etmektedir. Bu nedenle Sarı kızın koruyuculuğuna inanılır. Bergama yöresinde yaşayan Alevi köy- lerde Sarı kızla ilgili bir çok öykülerin anlatıldığı söylenir.

Res. 1 - Tümüyle çepni gelini gıysı ve takıları. Kilim motifli dokuma önlük (En. No : 70)

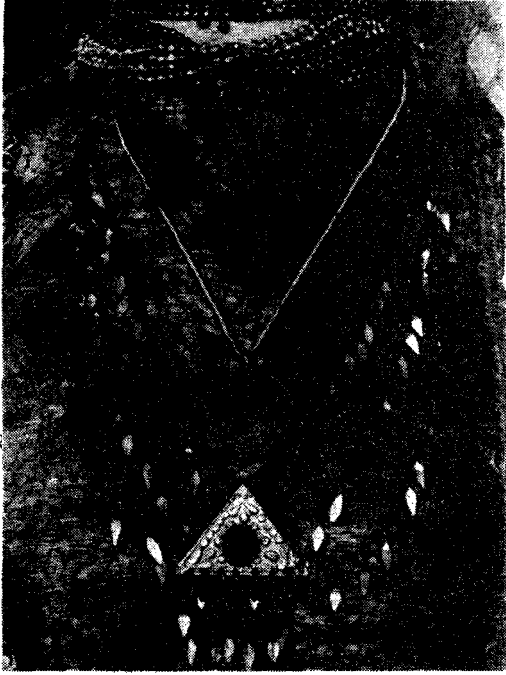
Res. 2 - Baş süsü. Alın çekisi (En. No 58) Pullu çiçekler (En. No : 61) Mangır (En. No : 59-60) Sakandrak (En. No. :62)

Res. 3 - Başa örtülen Al duvak (En. No : 63)

Res. 4 - Başa örtülen Üstlük (abani) (En. No : 64)

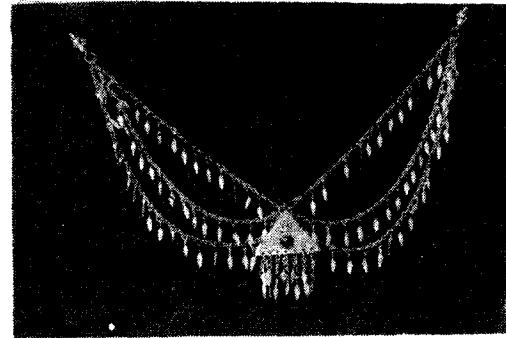
F

Kolye : Yılan kemiği ve çitlen-
zünden yapılmıştır.
No : 78)

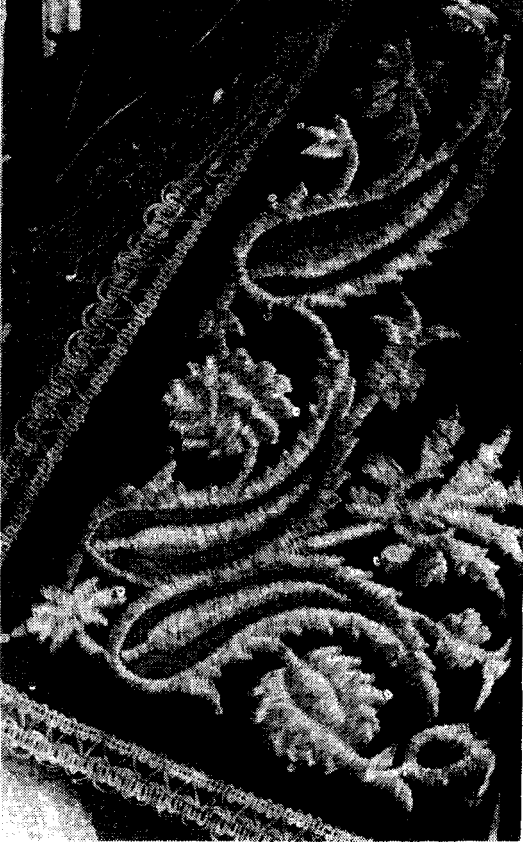
Res. 5! - *Boşuna t"akılan süs takılan Bon-
cukluklar (En. No: : 65!) KJolyeler (En.*;No "
7D-#DÇecidiye4(En. No : 79; ! J" .E;

Res. 8 - Göğüslük (En. No 77) Libade
(En. !No J:"66) ==;

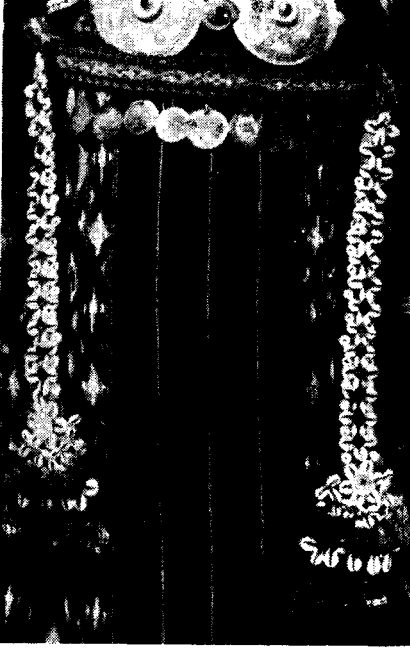
Res. 7 - Güm'üş kolye.(ER. No 80) \$ "

Res. 9 -

Libade : Kenarları ve önyüzü sırma simle yaprak ve çiçek motifi işlidir.

Res. 11 - ılkaklı dokuma kuşak (En. No:
71)

Res. 10 - Tokalı kemer (En. No : 67-68)

Res. 12 - Kösele tabanlı Meşin çizme (En.
No : 74)